

28. évf. 11. sz. 1981. november

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

SZEMPONTOK EGY KORSZERŰ KÖZPONTI SZABADALMI TÁR KIALAKÍTÁSÁHOZ

Kincses István

Országos Találmányi Hivatal

1. Bevezetés

Attól kezdve, hogy az 1791. évi francia szabadalmi törvény minden állampolgárt feljogosított a gyakorlatba vett szabadalmak leírásainak megismerésére, a lehetőség biztosítása érdekében először Franciaországban, de később más, szabadalmakat engedélyező országokban is nyilvános szabadalmi olvasótermeket kezdtek megszervezni. A közönség érdeklődése a technika legújabb, szabadalommal védett vívmányai iránt minden bizonnyal már a múlt században is számottevő volt, amit az a tény is alátámasztani látszik, hogy a századforduló idején Németországban a szabadalmi hivatal nyilvános szabadalmi könyvtárán kívül még nyolcvannyolc városban csaknem száz nyilvános szabadalmi könyvtár működött.

Hazánkban az 1867-es kiegyezés utáni évtizedekben a Szabadalmi Levéltárban volt mód az engedélyezett szabadalmak egy részének megismerésére, majd az 1895. évi szabadalmi törvény és az önálló magyar szabadalmi hatóság megalakulása nyilvános olvasóterem biztosításával teremtette meg a lehetőséget a hazai és a külföldről beérkező szabadalmi dokumentumok tanulmányozásához. A kezdeti időkben természetesen különös gondot nem jelenthetett a hivatal számára, ám az évről-évre gyarapodó dokumentummennyiség — amelyből az újdonságvizsgálati kutatások miatt a korábbi évek dokumentumait sem lehetett kihagyni — előbb-utóbb tárolási és olvasótermi gondokhoz vezetett. Századunk harmincas éveiben a Szabadalmi Bíróság elnöke már ilyen panaszokra kényszerült:

„Mai elhelyezkedésünk, sajnos, nem felel meg mindenben a céljainknak. Külfölddel a kinyomtatott szabadalmi leírások tekintetében csereviszonyban állunk. Évről-évre szaporodik az elhelyezésre váró anyag. Amellett ez az anyag rendkívül értékes. Az újdonságot kutatóknak nélkülözhetetlen segítőforrása. Ennek az igen sok helyet elfoglaló anyagnak az elhelyezéséről állandóan gondoskodni kell. A jelenlegi épület több mint 60 éves, fából való födém szerkezete van, és így nagyobb terheléseket nem bír ki. Csupán a földszint terhelhető valamennyire erősebben. Igen nagy költségekkel az elmúlt évben nagy átalakítások történtek, hogy a pincékben elhelyezett külföldi leírásokat felhozhassuk a földszintre. E mellett azonban egyéb helyiségeinkkel össze kell húzódkodnunk...; nincsen külsőségeiben is kifogástalan és a modern higiéniaának megfelelő könyvtári olvasótermünk és így tovább.”

Ezek a megállapítások ill. panaszok közel fél évszázaddal ezelőtt fogalmazódtak meg; nem kétséges, hogy ötven év alatt a tárolandó dokumentumok tömege is, a tárolási gondok is megsokszorozódtak, s a legtöbb panasz — sajnos — ma is érvényes.

Hazánkban olyan szabadalmi tár, amelyben hazai és külföldi szabadalmi dokumentumokat minden szakterületre kiterjedően egyaránt gyűjtenek, tárolnak és a nyilvánosságnak rendelkezésre bocsátanak, kezdetől fogva csak egy létezett: a szabadalmi hatóság saját szabadalmi tára. Hozzátehetjük, az ország nagysága, a főváros elhelyezkedése nem is indokolja a Központi Szabadalmi Tár mellett további, teljes gyűjtőkörű szabadalmi táruk és nyilvános olvasótermek létesítését. Egy-

egy szakterületnek megfelelő szabadalmi táruk üzemenkénti, trösztönkénti kiépítése természetesen kívánatos. E cikk keretében azonban kizárólag a Központi Szabadalmi Tár problémáit fogjuk tárgyalni.

A következőkben kísérletet teszünk egy lehetséges változat körvonalazására a Központi Szabadalmi Tár gyűjtőkörét, dokumentumainak rendezését, az információhordozók fajtáit, a hozzáférési módokat, a berendezéseket és a helyigényeket illetően, bízva abban, hogy az ismertetendő elgondolások sokakban keltenek visszhangot.

A majdan felépülő új Nemzeti Színházzal kapcsolatban nemrégiben ezt írta egy kiváló kritikusunk: „... az építkezésnek része az a szellemi előkészület, amelyben színházi emberek, építészek, szociológusok s a közönség is részt vehet. Már most, még jóval az építkezés megkezdése előtt tudnunk kellene, mit és milyen céllal építünk.” Megállapítását – mutatis mutandis – érvényesnek tekinthetjük a Központi Szabadalmi Tárra is. Ennek ügye sem korlátozódhat a szabadalmi szakemberek szűk körére; ebben érdekeltnek kell lennie az egész magyar műszaki társadalomnak. És ha egy korszerű, új Központi Szabadalmi Tár építésének lehetőségei ma nem is tűnnek reálisnak, azért nem felesleges azon gondolkodni, mit és milyen céllal kellene a jelenlegi helyzeten változtatni, illetve milyen irányban kell haladni ahhoz, hogy korszerűbbé váljék a meglévő Szabadalmi Tár.

Kívánatos, hogy az itt felvázolt elgondolások vitára ösztönözzenek, s a különböző nézetek szembeállításával, mérlegelésével alakuljon ki a jövő Központi Szabadalmi Tárának legkedvezőbb megoldása. Egy széles körű, a műszaki társadalom aktív részvételével folytatott vita végsősoron a megvalósulás feltételeinek megteremtéséhez is hozzájárulhat.

2. Gyűjtőkör

Miközben vitathatatlan, hogy a Központi Szabadalmi Tár gyűjtőkörének a technika valamennyi területét fel kell ölelnie – ideértve a növény- és állatfajtákra vonatkozó szabadalmakat is –, az már sokkal kevésbé egyértelmű, hogy mely országok szabadalmi dokumentumaira terjedjen ki a gyűjtés. Ennek eldöntéséhez egyfelől az érdeklődés mértékét, másfelől az idegen forrásokból való esetenkénti dokumentumbeszerzés lehetőségét, a nemzetközi együttműködésből eredő lehetőségeket kell mérlegelni. Bizonyos, hogy olyan országok szabadalmi leírásainak gyűjtésére felesleges lenne berendezkedni, amelyeknek dokumentumai iránt hazánkban egyáltalán nincs, vagy nagyon csekély az érdeklődés. Elvben ugyan az újdonságvizsgálatot minden nyomtatványra, így minden ország szabadalmi leírásaira is ki kellene terjeszteni, a gyakorlatban azonban a világ összes szabadalmi hatósága – maguk a nemzetközi kutatási szervek is – néhány

(6–8) országra korlátozzák az újdonságvizsgálati kutatást. A gyűjtőkört tehát nem a szélsőséges újdonságvizsgálati igények, sokkal inkább a tisztaságvizsgálati és az ésszerűen korlátozott újdonságvizsgálati igények alapján, a hagyományok figyelembevételével kellene megszabni. A tisztaságvizsgálati szempontok azt kívánják, hogy a hazai ipar fontosabb exportországainak szabadalmi dokumentumai rendelkezésre álljanak a kutatáshoz. A KGST-tagországok *Nemzetközi Szabadalmi Információs rendszerének (NSZIR)* keretében funkcionáló *Szabadalmi Táruk Alrendszere* azt irányozza elő, hogy a résztvevő országok egymás között megosztva tárolják a világ minden szabadalmi dokumentumát. Ha tehát adott esetben olyan ország szabadalmi dokumentumára van szükség, amelyet valamelyik résztvevő ország központi szabadalmi tára nem gyűjt, másolatért fordulhat az alrendszer kijelölt másik résztvevőjéhez, és azt onnét rövid időn belül megkapja. Hasonlóképp szabadalmi kutatások lefolytatásával is meg lehet majd bízni az NSZIR többi résztvevőjét az általuk bázistár minőségben gyűjtött dokumentumtömegben. Központi Szabadalmi Táruk a magyar mellett az osztrák és a svájci szabadalmi dokumentumok tekintetében tölti be a bázistár szerepkörét. A KGST-tagországok központi szabadalmi tárainak ez az együttműködése módot ad a dokumentumok gyűjtőkörének ésszerű szűkítésére.

Jelenleg a Szabadalmi Tár a következő országok szabadalmi leírásait kapja meg rendszeresen: Anglia, Ausztrália, Ausztria, Bulgária, Csehszlovákia, Dánia, Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Japán, Jugoszlávia, Lengyelország, NDK, NSZK, Norvégia, Olaszország, Románia, Svédország, Svájc, Szovjetunió. Ezekon kívül a *Nemzetközi Szabadalmi Együttműködési Szerződés (PCT)* értelmében a *WIPO (World Intellectual Property Organization = Szellemi Tulajdonjogi Világszervezet)* által közzétett bejelentések leírásai is rendelkezésre állnak a Szabadalmi Tárból.

A gyűjtőkör kiegészítése Belgium, Finnország és Spanyolország, valamint az Európai Szabadalmi Hivatal szabadalmi dokumentumaival lenne indokolt. Más kontinensek országaiból eredő szabadalmi dokumentumok gyűjtéséről – az Egyesült Államok és Japán kivételével – hosszú távra is le lehet mondanunk.

2.1. Dokumentumfajták

A szabadalmi dokumentumok legnagyobb tömegét kétségkívül a *szabadalmi leírások* teszik ki, de rajtuk kívül is több olyan dokumentumfajta létezik, amelyeknek gyűjtését a Központi Szabadalmi Tárnak elő kell irányoznia.

Mindenekelőtt különbséget kell tenni a „szabadalmi leírás” gyűjtő kategóriáján belül, amennyiben a nyomtatásban közzétett vizsgálatlan vagy vizsgált bejelentések gyűjtése éppúgy fontos, mint az engedélyezett szabadal-

mak leírásaié. Számos országban (Anglia, Franciaország, NSZK, skandináv országok stb.) külön-külön megjelentetik a *bejelentéseket* és az *engedélyezett szabadalmak leírásait* is. Mindkét dokumentumfajta gyűjtése nagyritkán formailag teljesen megegyező szövegek kétszeres tárolását eredményezi, az esetek túlnyomó többségében azonban inkább csak tartalmi egyezés van a szabadalmi bejelentés és az engedélyezett szabadalom szövegezése között. A szabadalomengedélyezési eljárás folyamán ugyanis a leíró rész is, de különösen az igénypontok igen gyakran módosulnak. Köztudott, hogy a közzétett bejelentések igen friss információkat tartalmazó dokumentumok, amelyek általában a prioritási bejelentéstől számított másfél év elteltével jelennek meg, míg az engedélyezett szabadalmak leírásai általában csak évekkel később.

Kizárólag a közzétett bejelentések gyűjtése azonban önmagában nem lenne elegendő, hiszen pl. a tisztaságvizsgálat során az engedélyezett szabadalom igénypontjainak pontos ismeretére van szükség. Kizárólag az engedélyezett szabadalmak leírásainak gyűjtése viszont azért nem felel meg, mert műszaki információjuknak igen nagy az időbeli késedelve, ami sem az újdonságvizsgálatnál, sem a műszaki világszínvonal feltárására irányuló vizsgálatnál nem engedhető meg. A két dokumentumfajta gyűjtése tehát mindenképpen indokolt. Célszerű azonban az engedélyezett szabadalom leírásának beérkezése után a neki megfelelő közzétételi leírás(ok) kiselejtezése vagy külső raktárba szállítása.

A szabadalmi leírások mellett a Központi Szabadalmi Tárnak gyűjtenie kell a *szabadalmi közlönyöket* is, minimálisan azokból az országokból, ahonnan a szabadalmi leírások beérkeznek. Ezeken kívül fontos a szabadalmi hatóságok által kiadott éves (negyed-, féléves) *név- és tárgymutatók* gyűjtése is, bár ezek jelentősége a szabadalmak bibliográfiai adatainak más forrásokból való biztosítása (ASZBA, INPADOC)* esetén a jövőben erősen csökkenni fog. A múlt évtizedekben kiadott mutatók hiányait viszont pótolni kell mindazokra az országokra kiterjedően, ahonnan szabadalmi leírásokat gyűjt a Központi Szabadalmi Tár.

Végül kellő számban el kell látni az olvasótermet angol, bolgár, cseh, francia, lengyel, német, olasz, orosz, román, spanyol, svéd, szerb *általános és műszaki szótárakkal, kézikönyvekkel, műszaki lexikonokkal*.

2.2. Tárolási rendszer

A tárolás rendszerét a felhasználási módnak kell döntően meghatározni. *Lajstromszámok szerinti* rendezésre ill. tárolásra akkor kerülhet sor, ha a manuális kutatásról mind a rendszeres szabadalomkutatást végző szakemberek, mind a Központi Szabadalmi Tár alkalmi látogatói lemondanak, és kizárólag a számítógépes válogatás eredményeként kiadódó lajstromszámokkal jelzett dokumentumokhoz kívánnak hozzáférni. Ennek – tudomásunk szerint – ma sehol a világon nincsenek meg az előfeltételei, és magának a módszernek az eredményessége is vitatható. Erre utalnak a WIPO idevágó irányelvei is, amikor ezt mondják ki: „Sokkal inkább előnyben részesül kutatási célokra egy olyan dokumentumgyűjtemény használata, amely az *osztályozási jelzetek szerint* van rendezve.”

Ilyen megfontolások alapján a Központi Szabadalmi Tárból a szabadalmak tárolását belátható ideig elsősorban a *Nemzetközi Szabadalmi Osztályozásra (NSZO)*, ill. a korábbi dokumentumtömegek tekintetében a *nemzeti szabadalmi osztályozásokra* kell alapozni mindazon országok dokumentumai esetében, amelyek az újdonságvizsgálati, tisztaságvizsgálati és a műszaki világszínvonal feltárására irányuló szabadalomkutatások szempontjából lényegesek. Ilyen országoknak tekinthetők a következők: Anglia, Ausztria, Csehszlovákia, Egyesült Államok, Franciaország, Japán, Jugoszlávia, Lengyelország, NDK, NSZK, Olaszország, Svájc, Svédország, Szovjetunió, Bulgária és Románia. Hasonlóképp az NSZO szerint kellene tárolni az Európai Szabadalmi Hivatal szabadalmi leírásait is és a WIPO által közzétett nemzetközi bejelentéseket is. Nem feltétlenül szükséges az NSZO szerinti tárolást megvalósítani Ausztrália, Belgium, Dánia, Finnország, Hollandia, Norvégia és Spanyolország szabadalmi leírásainál: ezeket lajstromszámok szerint rendezve kellene gyűjteni.

A magyar szabadalmi leírásokat – mint az eddig is történt – célszerű két példányban tárolni: lajstromszám szerinti rendezésben és NSZO szerinti rendezésben.

Miután a szabadalmi leírások jó része egynél több NSZO jelzettel van ellátva, megtevesztő az a gyakorlat, amely kizárólag az első helyen felírt NSZO jelzetet veszi alapul a tárolásnál. A Központi Szabadalmi Tárból a teljes leírásszövegeket ugyan továbbra is csak az első NSZO jelzetnek megfelelő helyen kellene lerakni, de a leírás második, harmadik jelzetének megfelelő helyen is be kellene iktatni legalább a leírás címcímoldalának másolatát. Ez nem növelné meg túlzott mértékben a tárolandó papírtömeget, mégis lehetőséget adna a kutatónak, hogy egy-egy releváns dokumentumot más-más aspektusa szerinti is megtalálhasson, ami nagy mértékben növelné a kutatás biztonságát.

Az NSZO minden öt évben revízióra kerül. Szükséges, hogy az újabb kiadásnak megfelelően osztályozott leírások mindenkor elkülönítetten legyenek tárolva; ellenke-

* ASZBA – Avtomatizirovannaja obrabotka bibliograficeszkov informacii o patentnüh dokumentah = Nemzetközi Automatizált Szabadalmi Információfeldolgozó Rendszer

INPADOC – International Patent Documentation Center = Nemzetközi Szabadalmi Dokumentációs Központ

ző esetben áttekinthetetlenné válik a dokumentumtömeg. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy minden öt évben új gyűjteményeket kell nyitni NSZO 1, NSZO 2, NSZO 3 ... stb. felirattal.

Mindhogy a legsűrűbben a magyar szabadalmi leírásokat keresik, indokolt és szükségszerű, hogy a teljes magyar leírástömeg mindig át legyen osztályozva a legutolsó NSZO kiadásnak megfelelően. Így legalább az elérhető, hogy a magyar szabadalmi leírások kutatásakor ne kelljen a kutatónak az NSZO különböző kiadásai szerint újra meg újra beosztályoznia kutatásának tárgyát. A külföldi leírások esetében az utolsó NSZO kiadás szerinti átosztályozást és az ennek megfelelő átcsoportosításokat reálisan nem lehetne megvalósítani.

Az NSZO 1. kiadását megelőző évek (1970 előtti) szabadalmi leírásait a jelenlegi rendezésben kellene meghagyni, azaz részben az egyes nemzeti (német, osztrák stb.) osztályozások szerint, részben pedig az NSZO 1954. évi tervezetének megfelelő NSZO alosztály-jelzetek szerint lerakva (Anglia, Franciaország, Szovjetunió stb. leírásai). Ezeknek a dokumentumtömegeknek gyakorlati okokból nem oldható meg az NSZO finomított rendszere szerinti átrendezése. Be kellene viszont szerezni a *CAPRI-terv* (*Computerized Administration of Patent Documents Reclassified According to the IPC = az NSZO-ra átosztályozott szabadalmi dokumentumok számítógépes kezelése*) keretében elkészített átosztályozási jegyzékeket az 1950–1970-es évek angol, francia, egyesült államokbeli, NSZK-beli, osztrák és svájci szabadalmi leírásaihoz, hogy a jegyzékek hozzáférhetővé tegyék a kutatók számára a finomított NSZO jelzetek alapján ezeket a 10–30 éves szabadalmi leírásokat is.

3. Információhordozók

Az információhordozók kérdése sokat vitatott problémája a szabadalmi táraknak. A problémát mindenekelőtt a helyhiány, a tárolási gondok és a dokumentumokról való másolatszolgáltatás, helyenként a biztonság szempontjai vetették fel, és megoldására több javaslat született az idők folyamán. A különböző információhordozók kipróbálása mellett, hogy igazolta azok speciális előnyeit, végül mégiscsak ahhoz a következtetéshez vezet, hogy *a rendszeres, gyakori kutatásokhoz a mikroformák nem alkalmasak*: erre a célra a papírra nyomtatott leírásanyag a leghasználhatóbb. Ennek megfelelően az újdonságvizsgálati, tisztaságvizsgálati kutatásokhoz az *utolsó 20–25 év leírásanyagát továbbra is papír formában kellene tárolni*, ill. a kutatáshoz rendelkezésre bocsátani. Általában ötvenként (tehát az NSZO egy-egy újabb kiadásának megjelenésekor) a legkorábbi öt év papírra nyomtatott leírásait ki lehet vonni a napi használatból, és tömörített tárolásba lehetne áttenni, külső raktárba. Ez az anyag esetleg meg is semmisíthető,

ha már korábban valamilyen mikrohordozóra felvették. A magyar szabadalmi leírásokkal kivételt kellene tenni: azokat jól hozzáférhető helyen korlátlan ideig kellene tárolni papír formában is.

3.1. Apertúrakártya

A 8-felvételes apertúrakártya vagy ablakos lyukkártya bevezetését eredetileg az Egyesült Államok Szabadalmi Hivatala javasolta, és pedig helymegtakarítási és szállítási megtakarítási okokra hivatkozva. A további elképzelés az volt, hogy az újdonságvizsgálatot végző hivatali előadók saját szobáikban a szakterületüknek megfelelő szabadalmi leírások helyett azok apertúrakártyáit tárolják és vizsgálataik során ezeknek mikrofilmjeit tanulmányozzák. Erre a célra speciális olvasókészülékről is kellett gondoskodniuk, amelyek gyorsan, kéz érintése nélkül továbbítják a kártyákat, gyorsan átválthatók egyik filmkockáról a másikra, és módot adnak egyidejűleg több filmkocka (több leírásoldal) tanulmányozására is. Ez az elgondolás kísérletekhez vezetett, de a siker nem volt eléggé meggyőző: *a felhasználók idegenkedtek az állandó mikrofilm-olvasástól*. Ennek ellenére az Egyesült Államokban 4 milliónál több leírásról készítettek apertúrakártyát, és ezt a készletet lajstromszám szerint rendezve tárolják. Jelenlegi felhasználása másolatkészítésben és e másolatok országon belüli terjesztésében áll. Emellett osztályozás szerinti rendezésben is tartanak apertúrakártya gyűjteményeket, amelyek a kutatáshoz reprodukciós forrásanyagot képeznek. A külföldről kapott apertúrakártyákat közvetlenül iktatják kutatási gyűjteményükbe.

A nem mindenben kedvező tapasztalatok ellenére az apertúrakártya meghonosodott a *nemzetközi leíráscsere* eszközeként is; közvetlen kutatásra azonban általában nem használják. Egyes szabadalmi hatóságok a leíráscserét apertúrakártyák küldésével bonyolítják le, ami bizonyos szállítási könnyebbséget jelent számukra, az átvevő hivatal pedig a saját országon belül jelentkező másolatigényeket e kártyák mikrofilmjeinek segítségével tudja kielégíteni akár teljes apertúrakártya-másolatot, akár xerox-másolatot szolgáltatva róluk. Ez a módszer megkíméli a fogadó ország szabadalmi hatóságát attól, hogy mikrofilm felvételeket készítsen az idegen leírásokról.

Jelenleg Anglia, Csehszlovákia, Dánia, Egyesült Államok, Finnország, Franciaország, Hollandia, NDK, NSZK, Norvégia, Svédország szabadalmi hivatala és az Európai Szabadalmi Hivatal állít elő szabadalmi dokumentumairól apertúrakártyákat. Központi Szabadalmi Táruk azonban csak a következő három országból kap apertúrakártya küldeményeket: Franciaország, Hollandia és Svédország. A francia szabadalmi hivatal a szabadalmi bejelentések első közzététele alkalmával papírra nyomtatott leírást küld, míg a 2. publikálási szint (szabadalom) leírását apertúrakártya alakban küldi meg.

3.2. Mikrofilmlap

Más előnyöket kínál és mások a hátrányai a mikrofilmlapoknak a Szabadalmi Tár szempontjából. Előnyük a papír alakú szabadalmi dokumentumokkal szemben a kis helyigény. Egy A/6 méretű (105 × 148 mm) mikrofilmlapon az ISO 2707 szabvány szerint 12 oszlopban és 5 sorban elrendezve 60 képkocka vagy 17 oszlopban és 7 sorban elrendezve 98 képkocka helyezhető el 1 : 12 és 1 : 25,5 kicsinyítési arányok között. Egy-egy szabadalmi leírás – a szélsőséges esetektől eltekintve – egyetlen mikrofilmlapra felvehető, mivel azonban a leírások átlagosan jóval kisebb terjedelműek, a helykihasználás meglehetősen rossz. A mikrofilmlapok hátránya a manuális kiválasztás, mivel itt olyan mechanikai válogatásra, rendezésre, mint az apertúrakártyánál, nincs lehetőség. A kézzel való érintés szükségessége miatt *olvasótermi, azaz gyakori használatra nem alkalmas*.

Amennyiben megfelelő berendezést sikerül kifejleszteni, amely kazettákban tartja a mikrofilmlapokat és emberi kéz érintése nélkül tudja egy-egy kazetta bármely példányát a képernyőre vetíteni, akkor a mikrofilmlap a kutatási gyűjteményekben is helyet kaphat. Addig viszont csak diazomásolatok és papírmásolatok készítésére vagy – a ritkán keresett szabadalmi dokumentumok esetén – korlátozott olvasótermi használatra ajánlható.

A mikrofilmlap népszerűsége és elterjedtsége várhatólag növekedni fog a későbbiekben, miután a számítógépes adatfeldolgozások eredményei nagy volumenűek esetén szintén mikrofilmlapokon (COM – Computer Output on Microfiche) kaphatók meg. Ezek az A/6 méretű mikrofilmlapok azonban más kicsinyítést használnak, mint a foto-optikai előállítású filmlapok. Itt kétféle kicsinyítést sorol fel a szabvány: 1 : 24 és 1 : 48 arányút. Az előbbinél 14 oszlopban és 7 sorban vagy 9 oszlopban és 7 sorban, az utóbbinál 28 oszlopban és 15 sorban vagy 18 oszlopban és 15 sorban helyezkednek el a szabvány szerint a képkockák. Egyetlen mikrofilmlapra tehát 98, 63, 420 vagy 270 képkockát lehet felvenni. E szabványos mikrofilmlapokon kívül 1 : 42 kicsinyítésű 16 oszlopos és 13 soros elrendezésű COM-mikrofilmlapot is használnak. Ilyen mikrofilmlapokon kapja például az INPADOC Patent Gazette-t a Szabadalmi Tár.

A foto-optikai mikrofilmlapok a szabadalmi dokumentumok cseréjénél még csak elvétve jelentkeznek: csupán Kanada és az NDK szabadalmi hivatala küld ilyen formában szabadalmi leírásokat a társhivataloknak. Adataink szerint a következő országok szabadalmi hatóságai tárolnak ilyen kanadai (CA), keletnémet (DD) ill. NSZK-beli (DE) és amerikai (US) eredetű mikrofilmlapokat: Ausztria (CA), Kanada (CA), Finnország (CA), NDK (DE)(DD), NSZK (CA), Hollandia (CA), Norvégia (CA), Szovjetunió (DD), Svédország (CA), USA (US). Mindezen a helyeken a mikrofilmlapok lajstromszám szerinti rendezésben találhatók, felhasználásuk pedig papírmásolatok, diazomásolatok készítésére, olvasótermi tanulmányozásra, ill. biztonsági tartalék készítésére terjed.

3.3. Mikrofilmcsík

Egy-egy szabadalmi dokumentum teljes szövege 35 mm-es vagy 16 mm-es mikrofilmre felvéve, esetleg több darabban, tasakba helyezve is tárolható. Mindenesetre *gyakori használatra ez a forma sem alkalmas*. Kiválasztása nem gépesíthető, a filmcsíkok a mikrofilm olvasóba csak manuálisan és egyenként helyezhetők be. A tasakos elhelyezés érdekében az egyben felvett mikrofilmtekerest fel kell darabolni, ami szintén csak manuálisan végezhető. E hátrányok mellett van *előnye* is a mikrofilmcsíknak: *a felvételhez és az olvasáshoz szükséges berendezések egyszerűek, továbbá, a film teljes mértékben hasznosítható* (ellentétben az apertúrakártyával és a mikrofilmlappal).

Jelenleg több ország szabadalmi téraiban vannak ilyen, lajstromszám szerint rendezett gyűjtemények, főleg másolatkészítés, ritkábban kutatás céljára. Ausztrália, Kanada, Csehszlovákia, az NSZK, a Szovjetunió és Svédország tárol bizonyos fajta szabadalmi dokumentumokat tasakos mikrofilmcsíkokon (pl. Svédország a hazai bejelentések szövegét, a Szovjetunióban a régebbi francia és amerikai szabadalmi leírásokat, az NSZK-ban a régebbi saját használati mintáikat). Szabadalmi Táruk néhány év amerikai leírásait tartja ilyen mikrofilmcsíkokon. Osztályok szerinti rendezésben egyedül Argentína szabadalmi hivatalában őrzik mikrofilmcsíkok alakjában a hazai szabadalmi leírásokat.

3.4. Tekercsfilm

Szinte kivétel nélkül minden szabadalmi tár rendelkezik 16 mm-es vagy 35 mm-es tekercsfilmekkel. A 35 mm-es tekercsfilmek között adódnak az apertúrakártyán használt 8-felvételes elrendezésnek és kicsinyítésnek megfelelő típusok is. Nemzetközi cserére általában nem alkalmazzák a tekercsfilmeket. Kivételt képez Olaszország, amely kizárólag ebben a formában látja el szabadalmi leírásokkal a társhivatalokat, valamint Franciaország, Hollandia és Norvégia, ahonnan választás szerint lehet ezt a formát is kapni.

A tekercsfilmek elsősorban lajstromszám szerinti rendezésben készülnek másolási célokra, biztonsági tartalékként és nagyritkán olvasótermi használat céljára. Osztályozás szerint rendezett dokumentumgyűjteményekről mikrofilmtekeréseket a szabadalmi táruk szintén csak elvétve használnak; így például az NSZK szabadalmi hivatala a régi német leírások ilyen tekercsfilmjeit biztonsági célra és papírmásolatok készítéséhez, Japán az 1955 előtti szabadalmak és használati minták tekercseit, a Szovjetunió találmányi hivatala a régi francia, nyugatnémet, angol, amerikai és japán szabadalmi leírások mikrofilmtekeréseit fiókintézeti részére másolatkészítés céljából tartja és használja fel. A rendelkezésre álló adatok szerint tárgykörök szerinti kutatásokhoz csak az Országos Találmányi Hivatal Szabadalmi Téara bocsát rendelkezésre osztályozási rendet követő mikrofilmt-

kerceket. A tekercsfilm ugyanis *huzamos, rendszeres használatra nem megfelelő*. Körülményes és hosszan tartó a releváns filmkockák kikeresése, a tekercsek cseréje; nem oldható meg több filmkocka egyidejű tanulmányozása stb.

3.5. Mágnesszalag

Szabadalmi leírások teljes szövegeit mágnesszalagokon egyelőre még nem tárolják. Hazai és külföldi szabadalmak bibliográfiai adatait tartalmazó mágnesszalagokkal (ill. más mágneses hordozókkal) számos szabadalmi hatóság rendelkezik, ezeket azonban általában nem a szabadalmi táruk, hanem a hivatali számítóközpontok vagy idegen szervezetek számítóközpontjai tárolják.

3.6. Összegzés az információhordozókról

Áttekintve a szokásos információhordozók típusait, a Központi Szabadalmi Tár számára a következő fejlesztési irány jelölhető ki:

1. A Központi Szabadalmi Tár a hozzá beérkező szabadalmi leírásokat minimálisan 20 évi retrospektívával őrizze meg papír alakban, és olvasótermében is így bocsássa őket rendelkezésre az érdeklődőknek. A magyar szabadalmak leírásait korlátlan ideig meg kell őrizni papír formában is.

2. Törekedjék minél több társhivatallal olyan megállapodás megkötésére, hogy a papírra nyomtatott leírások mellett (de nem helyett) mikroformákhoz is hozzájussanak. Ezáltal elérhető, hogy a papírpéldányok állandóan a kutatási gyűjteményben maradjanak, a másolatrendelési igényeket pedig kizárólag a mikroformák gyűjteményének felhasználásával elégítse ki.

3. Választási lehetőség esetén előnyben kellene részesíteni a tekercsfilmrel szemben az apertúrakártyát és a mikrofilmlapot.

4. Számítógépes feldolgozási eredményeket COM-mikrofilmlap alakban gyűjtsön a Tár. Elsősorban mikrofilmlapokon tároljon NSZO szerinti kumulatív mutatókat, analóg szabadalmi mutatókat, bejelentők szerinti mutatókat.

5. Amennyiben a kutatás szempontjából fontosnak ítélt dokumentumok valamely országból kizárólag mikroformában érkeznének be, azokról papírmásolatokat kellene készíteni.

6. Csak a helyiséghiány indokolhatja a 20 évnél régebbi szabadalmi leírások mikrofilmre vételét és a papírpéldányok megsemmisítését. Ha a papírpéldányok tárolása megoldható, akkor nincs szükség mikrofilmezésre.

Amennyiben tárolási okokból szükségessé válnék a 20 évnél régebbi leírások megsemmisítése, úgy azokat előbb NSZO rendben (5–5 év anyagát gyűjtve össze, vagyis mindig egy NSZO kiadás szerint osztályozott dokumen-

tumokat) mikrofilmlapokra kellene felvenni. Ilyen esetben egy-egy mikrofilmlapra több leírás is felvehető.

4. Hozzáférés a szabadalmi leírásokban foglalt információkhoz

A hozzáférés hagyományosan a *szabadalmi osztályozások alapján* történhet, mivel ezek a jövőben is a kiválasztás legfontosabb eszközei maradnak. Ennek érdekében állandóan gondoskodni kell az NSZO legújabb angol és német nyelvű kiadásainak gyors beszerzéséről, ideértve a hozzájuk tartozó tárgyszójegyzékeket is. Hozzáférhetően kell tartani az NSZO összes korábbi kiadásait is, továbbá a régebbi nemzeti osztályozások köteteit. Ez utóbbiak között pótlásokat is kellene eszközölni, hogy legalább a magyar, az amerikai, a német, az angol, a francia, a jugoszláv, az osztrák és a svájci osztálymutatók rendelkezésre álljanak. Ugyanígy biztosítani kellene a társhivatalok évkönyveinek (katalógusainak) pótlását is.

Várható, hogy a jövőben az egyes szabadalmi hatóságok az osztályozási jelzetek mellett *indexjeleket* is alkalmazni fognak a szabadalmi leírásokon, ami által ún. hibrid rendszerek jönnek létre. A dokumentumok tárolása ez esetben is csak az osztályjelzetet fogja alapul venni, de a kutatást segíteni fogják az indexjelek is; ezek ugyanis egy-egy szabadalmi leírás legfontosabb műszaki jellemzőiről, tartalmi komponenseiről tájékoztatnak, a szabadalmi osztályozásnál sokkal részletesebben.

4.1. Többlepcsős hozzáférés

A kutatás korszerűbb eszközei közül törekedni kell a jelenleg is folyamatosan, heti rendszerességgel érkező és háromféle mutatót tartalmazó *INPADOC Patent Gazette* mellett további, elsősorban kumulatív mutatók megszerzésére, célszerűen mikrofilmlap alakban. Így szükség lesz az INPADOC „szabadalmi osztályozási szolgálatá”-nak (PCS) az 1968–1972 és az 1973–1977 közötti évekre vonatkozó kumulatív mutatóira mikrofilmlapokon. Amint megrendelhetők lesznek a SZU találmányi hivatalától az NSZIR keretében az évenkénti kumulálást tartalmazó NSZO szerinti mutatók, ezeket lehetőleg 1978-ig visszamenően szintén be kellene szerezni. Az NDK találmányi hivatala elő fog állítani mikrofilmlap alakban olyan mutatókat, amelyek az analóg szabadalmak (szabadalomcsaládok) felderítésére alkalmasak. Megszerzésüket szintén elő kellene irányozni.

A kutatás legkorszerűbb eszközeül szolgáló *számítógép* a szabadalmak terén jelenleg *csak a bibliográfiai adatok* tárolására és feldolgozására van világszerte beállítva. A KG INFORMATIK R55 típusú számítógépével az INPADOC-féle adatbázisnak 1976. január 1. óta eltelt időszakra eső része kezelhető. Annak érdekében, hogy a

kutató közvetlenül a számítógéphez fordulhasson (és nem a kész kumulált, ill. havi vagy heti mutatók mikrofilmlapjainak vizsgálatával kezdje a kutatást), terminált kellene az olvasóteremben telepíteni, ahonnan *online kapcsolat* lenne teremthető a KG INFORMATIK számítógépével.

Akár az NSZO szerinti, akár a bejelentők vagy feltalálók szerinti, akár az analógszabadalmi mutatókat veszi segítségül a kutató, akár a számítógéphez fordul, ezektől a forrásoktól csak szabadalmi lajstromszámokat és egyéb bibliográfiai adatokat kap válaszképp. Ezek ismeretében azután vagy közvetlenül a leírásgyűjteményhez, vagy a kivonatok gyűjteményéhez és egy következő lépcsőben a leírásgyűjteményhez fordulhat.

4.2. Kivonatok gyűjteménye

A Központi Szabadalmi Tár jelenleg önálló, tárgy szerint rendezett kivonatgyűjteményekkel nem rendelkezik; kivételt csupán a WIPO által megjelentetett *PCT közzétételi leírások* kivonatai képeznek. A jövőben mindjobban előtérbe kell kerülni az olyan kutatásoknak, amelyek több lépcsőben bonyolíthatók le. Osztályozás szerinti, bejelentők, feltalálók szerinti mutatók, az analóg szabadalmak mutatói alapján, vagy számítógépes kiválasztás alapján kiadódott lajstromszámok birtokában további információkat célszerű nem rögtön a leírások között, hanem azok kivonatai között szerezni. Lehet természetesen a manuális kutatást is – mutatók vagy számítógép használata nélkül – rögtön a kivonatok tanulmányozásával kezdeni. Az előbbi megoldáshoz a kivonatok lajstromszám szerinti rendezésben, az utóbbi megoldáshoz osztályjelzetek szerinti rendezésben kellene tárolni.

A Központi Szabadalmi Tár ellátása kivonatokkal kétféle úton látszik megoldhatónak. Előfizethető a szovjet *Izobretenija v SZSZSZR i za Rubesom* c. kiadvány, amely eredeti nyelven és orosz verzióban is tartalmazza több jelentős ország szabadalmi leírásainak kivonatait, vagy pedig a magyar, szovjet, amerikai, francia, NDK-beli hivatali közlöny, ill. az NSZK-beli *Auszüge aus den Offenlegungsschriften* és *Auszüge aus den Auslegeschriften*, a japán *Patents Abstracts of Japan* (angol nyelvű) és az angol *Abridgements of Specifications* kiadványok egyes példányainak feldarabolásával és szükség esetén kártyákra ragasztásával létrehozható ilyen kivonatgyűjtemény. Erre a célra az angol és az egyik NSZK-beli kiadványt meg kellene rendelni; a többiek ugyan rendszeresen megkapja egy példányban a Szabadalmi Tár, de a kártyákra daraboláshoz valamennyi kiadványból 2–2 példányra lenne szükség.

Számítva arra, hogy a kivonatok elsősorban a különféle mutatókból merített adatok ismeretében fogják az olvasók igényelni, ennek megfelelően a kivonatok gyűjteményeit országokként, s azokon belül a szabadal-

mi lajstromszámok sorrendjében lenne célszerű tárolni. Ebből az következik, hogy a Szabadalmi Tárban a kutatható szabadalmi leírások NSZO szerinti rendezésben, a leírások kivonatai viszont lajstromszámok szerint rendezve lesznek hozzáférhetők.

5. A Központi Szabadalmi Tár berendezése

A Központi Szabadalmi Tárnak a berendezési tárgyak terén mind minőségileg, mind mennyiségileg gyarapodnia kellene. Az ott szükséges berendezéseket azok használói szerint a következőképp lehet csoportosítani:

- a Tár látogatói által használható berendezések;
- a Tár dolgozói által kezelt berendezések.

A látogatók részére elsősorban *olvasókészülékeket* kellene beállítani külön az apertúrakártyák és külön a mikrofilmlapok, ill. a mikrofilmtercsek olvasásához. Olyan berendezésekre van szükség, amelyek kiküszöbölik a mikrofilmlapok és az apertúrakártyák egyenkénti kézbevitelét, az egyedi kártyákat, ill. filmlapokat mechanikusan, kéz érintés nélkül továbbítják. A képernyőn egyidejűleg két leírásoldálnak megfelelő képkocka megjelenítésének lehetőségét is biztosítani kell. Igen sokszor kell ugyanis a szöveges oldalt az ábrás oldallal együtt tanulmányozni. A mikrofilmtercsek olvasókészülékeinek motorikus filmtovábbítással kell működniük. A kezdeti időszakban legalább tíz személy számára kellene lehetővé tenni az egyidejű mikroforma-olvasást külön erre a célra létesített olvasóteremben, majd a mikrohorodók használatának terjedésével tovább kellene a készülékparkot is növelni.

Az *olvasó-másoló* (reader-printer) készülékhez is biztosítani kellene a hozzáférést, hogy a látogatók – térítés ellenében – saját maguk készíthessenek gyorsmásolatot szabadalmi leírások mikrofilmjeiről.

Lehetővé kellene tenni az olvasóknak egy, a Szabadalmi Tárban telepítendő *terminálon* keresztül, hogy online igénybe vehessék a szabadalmi bibliográfiai adatokból felépített adatbázist kezelő számítógépet (maga a számítógép nem a Központi Szabadalmi Tárban, hanem valamilyen külső szervezetenél üzemelne).

A Központi Szabadalmi Tár dolgozói által kezelendő berendezések között szükség lesz

fix és mozgó állványokra a papír dokumentumok tárolásához;

páternoszter rendszerű tárolószekrényekre az apertúrakártyák, a mikrofilmlapok és a kivonatok tartalmazó dokumentumkártyák tárolásához;

tárolószekrényekre a tekercsfilmek tárolásához;

automatizált működésű mozgótartályos raktári szállítóberendezésre (Telelift rendszer) a leírások szállításához;

csőposta-készülékre az olvasótermi rendeléseknek a raktárba továbbításához;

lyukkártya-lyukasztó, -válogató, -rendező gépre az apertúrakártyák kezeléséhez;

apertúrakártyáról apertúrakártyát, mikrofilmlapról mikrofilmlapot *másoló (duplázó) gépre*.

A másoló berendezések kapacitásának azt az igényt kellene kielégítenie, amely a látogatók részéről merül fel, ill. amely külső megrendelések alakjában jelentkezik a szabadalmi dokumentumok másolatai iránt. Az archiválási célból szükségessé váló mikroformákat nem a Központi Szabadalmi Tárnak kellene készítenie, hanem ezzel a feladattal valamely külső vállalatot kellene foglalkoztatnia.

6. Helyiség igény

Mind a Központi Szabadalmi Tárát használó közönség, mind a Szabadalmi Tár fenntartói szempontjából kedvezőtlen, ha a Tár birtokában levő dokumentumok nem egy összefüggő raktárrendszerben, hanem a város különböző pontjain szétszórta települt raktárakban vannak elhelyezve. Ugyanígy kedvezőtlen az olyan megosztottság is, amelyben a legfrissebb dokumentumanyagok beérkezése, feldolgozása (a kiválasztott rendszernek megfelelő lerakásukhoz való előkészítés, rendezés) a raktártól távoli helyen történik.

Ideális megoldást az jelentene, ha a Központi Szabadalmi Tár valamennyi anyaga – beleértve a papír alakban vagy mikrohordozókon rendelkezésre álló szabadalmi leírásokat és leíráskivonatokat, szabadalmi közlönyöket, évkönyveket, osztálymutatókat és más mutatókat, ill. kutatási segédleteket, kézikönyveket, lexikonokat és szótárakat – *egyetlen épületen belül* lenne elhelyezhető, ahol az olvasótermek, a feldolgozás, a másolatkészítés és a számítógéppel kapcsolatot tartó terminál is helyet kapna.

A szükséges raktárterület legnagyobb részét a szabadalmi leírások és a leíráskivonatok papírpéldányai igénylik. Évi 600 ezres leírásgyarapodással számolva, 25 év anyaga 16 millió példányra tehető. Ennek a mennyiségnek kb. 4/5 része nem-gyarapodó, 1/5 része pedig gyarapodó gyűjteménybe kerülhet. Az előbbieknél m^2 -enként 9000, az utóbbiaknál 4500 leírást számítva, a papíralakban tárolni kívánt szabadalmi leírások kb. 2100 m^2 alapterületet igényelnek.

A szintén papíralakban tárolandó leíráskivonatok évi gyarapodását 400 ezer példányra téve, a 25 éves mennyiség 10 millió kártya lenne. Ezeket egyenként 40 ezer kártyát befogadó, páternoszter rendszerű szekrényekben tárolva, kb. 250 szekrényre lenne szükség, ami mintegy 900 m^2 -re lenne elhelyezhető.

A mikroformák (mikrofilmlap, apertúrakártya, tekerescsfilmm) gyűjteményei szintén szekrényekben helyezhetők el, kb. 200 m^2 helyigény mellett.

A szabadalmi közlönyök és évkönyvek évi gyarapodásának helyigénye kb. 10 fm polcot tesz ki. A 25 évnek megfelelő mennyiségre 250 fm polc elegendő, amit az olvasóteremben a falak mentén lehetne biztosítani.

Egy 150 személyes olvasóterem 400 m^2 alapterületet kívánna, míg a reprográfiai szolgáltatásokat kb. 200 m^2 alapterületen lehetne elvégezni.

Az irodahelyiségekre, szociális helyiségekre további kb. 300 m^2 alapterületet tartva fenn, a Központi Szabadalmi Tár összes helyigénye kb. 4100 m^2 -re adódik.

Talán nem érdektelen, ha ezzel a helyigénnyel szembeállítjuk az OTH Szabadalmi Tára Perczel Mór utcai raktárrendszerének alapterületét, amely nem éri el a 400 m^2 -t. Érdemes elgondolkozni azon is, hogy egy szomszédos, lélekszámát és az ország területét nézve velünk összemérhető KGST-tagország központi szabadalmi tára jelenleg 1600 m^2 alapterületű helyiségrendszerrel rendelkezik, készülő fejlesztési terveik pedig csupán a szabadalmi leírások papírpéldányainak tárolására 3600 m^2 alapterületet irányoznak elő.

7. Összefoglalás

A hazai iparjogvédelmi kultúra emelése, a találmányi-szabadalmi ügy fellendítése közvetlen összefüggésben van a Központi Szabadalmi Tár helyzetével. A gyűjtőkör bizonyos fokú kiszélesítése, a szabadalomkutatások többlépcsős módszerének alkalmazásához szükséges előfeltételek megteremtése, különböző, számítógéppel készített kumulatív mutatók beszerzése, a szabadalmak bibliográfiai adatait kezelő számítógéphez való online hozzáférés biztosítása, a mikroformák elterjedtebb alkalmazása, a gyors reprográfiai szolgáltatások bővítése, nagyságrenddel nagyobb olvasótermi és raktári alapterület biztosítása jelentheti a korszerűsítés útjának főbb állomásait. Ilyen irányú intézkedésekkel lehetne ma korszerűbbé tenni egy központi szabadalmi tárát.

Természetesen, ha e lépések megtételére csak hosszú évek vagy évtizedek múltán nyílna lehetőség, akkorra ezeknek az elgondolásoknak megvalósulása valószínűleg már korszerűtlen megoldásra vezet. Elképzelhető a távolabbi jövőben olyan világméretű együttműködő adatcserélő hálózat, amely számítógépek közötti információcserére útján hozzáférhetővé teszi nemcsak a szabadalmi dokumentumok bibliográfiai adatait (ami részben már ma is realitás), hanem a szabadalmi leíráskivonatokat, sőt a teljes szabadalmi leírásszövegeket is. Ez szükségtelenné tenné az idegen szabadalmi leírások gyűjtését, és egy-egy ország kizárólag saját szabadalmi dokumentumainak gyűjtésére és modern jelrögzítéses tárolására rendezkedhetne be.



KINCSES István: Szempontok egy korszerű központi szabadalmi tár kialakításához

A cikk tüzetesen vizsgálja azokat a gyűjtőköri, információhordozó-gyűjtési, hozzáférési, felszerelési és elhelyezési kívánalmakat, amelyek teljesítése nyomán hazánk korszerű Központi Szabadalmi Tárat mondhatna a magáénak.

* * *

KINCSES, I.: Requirements of an up-to-date central patent collection

The article examines the acquisition scope, the equipment, and the retrieval and storage facilities of an ideal patent management system, the fulfilment of which could lead to an up-to-date central patent collection in Hungary.

* * *

КИНЧЕШ, И.: Соображения в связи с созданием современного центрального патентного архива.

В статье подробно рассматриваются пожелания, касающиеся профиля, видов носителей информации, оборудования и размещения, после выполнения которых ВНР станет обладательницей современного Центрального патентного архива.

* * *

KINCSES, I.: Gesichtspunkte für die Einrichtung eines zeitgemässen zentralen Patentarchivs

Es werden die Anforderungen eingehend untersucht, die in Ungarn durch ein zeitgemässes zentrales Patentarchiv aus der Sicht des Sammelkreises, der Informationsträger und ihrer Zugänglichkeit, der Ausrüstungen und der Unterbringung zu erfüllen sind.

* * *

